

Serwis sułtański – fascynujący zabytek i jego tajemnice

Serwis sułtański – wyjątkowy zabytek XVIII-wiecznej ceramiki – do dziś intryguje wielowątkowymi zagadkami. Wystawa *Niezwykły dar króla...*, prezentowana w Zamku Królewskim w Warszawie w 2020 r., była pierwszym w historii pokazem niemal wszystkich naczyń z serwisu sułtańskiego zachowanych w zbiorach polskich muzeów.

Niniejsza publikacja przedstawia nie tylko przedmioty przechowywane w rodzimych instytucjach, ale też zachowane w innych krajach Europy i Stanach Zjednoczonych oraz znane z prac sprzed 1939 r. Uwzględnia również dostępne dane dotyczące serwisu znajdującego się w Topkapı Sarayı w Stambule. Znaczenie tych zabytków w kontekście kolekcjonerskim, zaprezentowane przeze mnie w artykule *Serwis sułtański – unikatowy zabytek w kolekcjach dawniej i dziś*¹, zostało tu rozszerzone i skorygowane.

Historia serwisu i dyplomacja

Największą zagadką jest blisko 250-letnia historia serwisu sułtańskiego. Jedynymi bezspornymi, potwierdzonymi faktami są: czas, miejsce i cel, w jakim został wykonany. To najsłynniejsze dzieło Królewskiej Manufaktury Fajansu w Belwederze powstało ok. 1776 r. na zamówienie Stanisława Augusta. Król zlecił wykonanie zastawy z intencją przekazania jej w darze sułtanowi Abdulowi Hamidowi I (il. 1–2). Obydwaj władcy szukali wówczas sojuszników wobec ekspansywnej polityki rosyjskiej, której doświadczyły rządzone przez nich państwa – Rzeczpospolita i Turcja.

Rosja, od lat ingerująca w politykę zagraniczną oraz sprawy wewnętrzne Rzeczypospolitej, w 1772 r. jako jeden z zaborców zagarnęła część ziem polskich na wschodzie. Zbiegło się to z trwającą od 1768 r. wojną turecko-rosyjską. Turcja wypowiedziała wojnę Rosji pod pretekstem przekroczenia jej granic przez Kozaków ścigających konfederatów barskich i spalenia Bałty. W rzeczywistości celem było jednak ograniczenie dominacji rosyjskiej w Rzeczypospolitej, stąd też strona turecka domagała się wycofania wojsk rosyjskich z granic monarchii polsko-litewskiej. Porażka kosztowała Turcję utratę na rzecz Rosji południowej Ukrainy i północnego Kaukazu. Pokój został zawarty w 1774 r. przez sułtana Abdula Hamida I, tuż po objęciu przez niego tronu.

¹ Szkurlat 2020, s. 756–766.

The Sultan's Service – a Fascinating Work of Art and its Mysteries

The sultan's service, a remarkable example of 18th-century ceramics, has until this day fascinated us with its multi-layered mysteries. Almost all dishes from the sultan's service preserved in Polish museums were displayed for the first time at *The King's Extraordinary Gift...* exhibition in 2020 in the Royal Castle in Warsaw.

This publication presents items preserved not only in Polish institutions but also in Europe, the United States and those known from descriptions from before 1939. It also includes available data about the service from Topkapı Sarayı in Istanbul. An evaluation of their worth as collectors' items, which I described in an article *The Sultan's Service – A Unique Work of Art in Modern and Historic Collections*¹, was extended and revised in this work.

Provenance history of the service and diplomacy

The biggest mystery is the nearly 250-year history of the sultan's service. The only indisputable, confirmed facts are the time, purpose and place of its production. It was manufactured in the Royal Faience Manufactory at the Belvedere around 1776 at the request of King Stanislaus Augustus. It was meant to be king's gift for Abdul Hamid I (fig. 1–2). At that time both monarchs sought allies against Russian expansive tendencies that affected both Poland and Turkey.

In 1772, after years of interfering with the foreign policy and internal affairs of the Commonwealth of Poland and Lithuania, Russia, along with other invaders, annexed a part of Polish eastern territories. This coincided with the Russo-Turkish War that started in 1768. Turkey declared war on Russia under the pretext of its borders being overrun by Cossacks pursuing the Bar Confederates and burning the town of Balta. The underlying objective, however, was to limit Russian domination in the Republic, hence the Turkish side demanded the withdrawal of Russian troops from the borders of the Polish-Lithuanian monarchy. Victorious Russia gained southern Ukraine and the north of the Caucasus. A peace treaty was signed by Sultan Abdul Hamid I in 1774, shortly after he was enthroned.

In the end of 1776, Stanislaus Augustus sent a Polish legation to Turkey under the command of the newly appointed royal chamberlain Karol Boscamp-

¹ Szkurlat 2020, p. 756–766.

1. Portret Stanisława Augusta. Kopię swojego portretu w stroju koronacyjnym król ofiarował posłowi tureckiemu Numan-bejowi w 1778, ZKW

1. Portrait of Stanislaus Augustus. The king offered a copy of his portrait in coronation attire to the Turkish envoy Numan-bey in 1778, ZKW

Pod koniec 1776 r. Stanisław August wysłał do Turcji poselstwo, któremu przewodniczył nowo mianowany szambelan królewski Karol Boscamp-Lasopolski² (il. 3–4). Po dwóch miesiącach pobytu w Stambule (od 12 lutego 1777 r.) Boscamp-Lasopolski został przyjęty przez sultana. Abdul Hamid I niebawem wysłał do Polski swojego posła Numan-beja (il. 22), który dotarł do Warszawy 14 sierpnia 1777 r. i uzyskał audiencję u Stanisława Augusta 25 sierpnia. Obydwie dobrze udokumentowane delegacje dyplomatyczne zakończyły się w 1778 r. (Boscamp-Lasopolski opuścił Stambuł w kwietniu, Numan-bej Polskę – w marcu). Wizytę

2 Topaktaş Üstüner 2017b, s. 54 (przypis 11). Autorka powołuje się na źródła archiwalne w Bibliotece Książąt Czartoryskich, AGAD oraz w Stambule, w Başbakanlık Osmanlı Arşivi, zob. Lehistan Elçisi 1776–1778.

-Lasopolski². After two months in Istanbul (since 12 February 1777), the sultan granted an audience to Boscamp-Lasopolski (fig. 3–4). Shortly afterwards Abdul Hamid I sent his envoy Numan-bey (fig. 22) to Poland. He arrived in Warsaw on 14 August 1777 and was admitted at an audience by Stanislaus Augustus on 25 August. Both of these well documented diplomatic delegations ended in

2 Topaktaş Üstüner 2017b, p. 54 (footnote 11). The author cites archival sources in the Czartoryski Library, Central Archives of Historical Records and Başbakanlık Osmanlı Arşivi in Istanbul, cf. Lehistan Elçisi 1776–1778.

2. Portret sultana Abdula Hamida I przypisywany Ferdinandowi Tonioliemu, 1788, Château de Versailles

2. Portrait of Sultan Abdul Hamid I is attributed to Ferdinando Tonioli, 1788, Château de Versailles